Luc-Olivier d'Algange

ERNST JÜNGER SZTEREOSZKÓPIKUS LÁTÁSMÓDJA

Jünger életműve rácáfol arra a szünet nélkül hangoztatott közhelyre, hogy a könyvek, az írott dolgok iránti érdeklődés ellentmond az érzékelhető világra, a természet és az immanencia arculataira irányuló figyelemnek. E kötelező választás az érzékelhető és az érthető között nemcsak a platóni filozófia téves értelmezését ismétli meg, hanem arra kényszerít, hogy csupán a létezést vegyük birtokba, miközben megfoszt bennünket a világ felétől. Ezzel a többé-kevésbé ravasz nihilizmussal szemben találta ki Jünger azt, amit *sztereoszkópikus látás*nak nevez. Egy koherens, ám különböző forrásokból fakadó zenei előadás egyidejű és céljának megfelelő tapasztalása az értelem olyan aktusa, amelynek gyakorlásáról csaknem minden lebeszél minket a modern világban. Jünger munkája a világnak mint *kozmosz*nak, mint rendnek ama teljes látásába helyez vissza bennünket, amely egyetlen pillantással fogja át az *alfá*t és az *ómegá*t – ama határra helyez minket, ahol az értelem visszatükröző felületként tárja fel önmagát. A költői gnózis lehetővé teszi az embernek, hogy a világ tükre legyen, vagyis hogy a misztérium mindent átfogó tisztaságában a végtelen legyen maga számára, ahelyett, hogy nevetséges módon a világra vetíti saját határait.

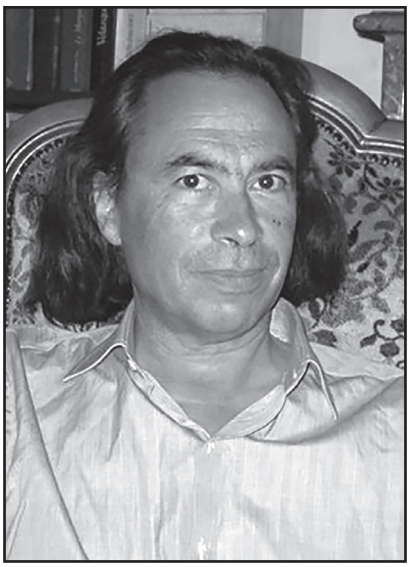
Az írott dolgok nem távolítanak el bennünket a világ dolgaitól, mert a világ dolgai is írott dolgok. A költői gnózis a szimbólumok forgatására ösztönzi az emberi értelmet. Az, amit befogadunk a világból és az írásunk belénk van írva. Szavaink akaratunk szerint rendeződnek, amely persze bosszantó talány marad, ha nem vagyunk képesek felismerni benne magát a Logoszt. A sztereoszkópikus látás rokon a *tapasztalati metafizikáv*al, a költői gnózis gyakorlatával, amely magukban a dolgokban ismeri fel a Logosz ragyogását. Novalis írja a *Virágpor*ban: *„Egy ember hogyan ismerhetne meg valamit, aminek csíráját nem hordozza önmagában? Amit képes vagyok megismerni, annak szervesen bennem kell kibontakoznia."* Ezért a megismerés az én és nem-én közötti megkülönböztetés hamis voltának felismerése.

Órigenész szerint a *Szentírás* három értelme az ember három részének felel meg, a testnek, a léleknek és a szellemnek, így a világ íráskénti megismerése nyilvánvaló módon önmegismerés, valamint az értelem növekedésének, fokozatos kiszabadításának, a bennünk lévő alkímiai megdicsőülésének segítése. Hogy ne egyfajta világmegvetésbe zárkózás legyen, a jüngeri értelmezés művészete az immanencia megszámlálhatatlan *signaturái*ra alapozza a maga tapasztalati metafizikáját. Jünger – a szó egyetemes és metafizikai értelmében – tradicionális életműve így lel

„Az írott dolgok nem távolítanak el minket a világ dolgaitól, mert a világ dolgai is írott dolgok."

rá a működő erőre, amit a középkori exegetika a Szent Szellemnek tulajdonít. „*A Szent Szellem fényénél* – írja Gusdorf – *az Ige sugarait visszatükröző szavak és dolgok jelentései egymást tükrözik vissza, visszaverődések visszaverődésekben, minden illumináció legfőbb princípiumáig jutva. Az értelem körforgása önmagára zárul, egy zárt tér általános formájának megfelelően, amelynek köralakja Isten végtelenségét idézi fel.*"

Semmi sem szabadul ebből a körformából, a belső a külső felé sodródik, és a külső a belső által ismerszik meg. A költői gnózis egy mozgásban lévő megismerés, de ez a mozgás az Egy dicsőségét magasztalja, és a Mozdulatlan nagyköveti üzenetét közli. Jünger életműve, amely egyáltalán nem dogmatikus a szó pejoratív értelmében, minden pillanatban egy olyan *teodicea*ra nyílik, amely annál inkább működő, mivel, úgyszólván váratlanul bukkan elő a látszólag eltérő megfigyelések szívéből. A modern olvasót, aki mindig többé-kevésbé specializálódott olvasó, mégis zavarba ejtik Jünger könyvei, mivel orientációját nem értvén hagyja, hogy a megjegyzések változatossága elárassza.

Luc-Olivier d'Algange

„(…) a megismerés az én és nemén közötti megkülönböztetés hamis voltának felismerése."

Jünger életműve megköveteli olvasójától a panorámatikus és sztereoszkópikus látás gyakorlását: „*Az Egy végtelenen keresztüli utazásainak misztériuma elrejtőzik a szám világaként figyelembe vett világegyetemben. Elmerül a teremtésben, elmerül a pusztításban, miként az áramlásban és a visszaáramlásban. Minél inkább eltávolodunk e tudástól, annál inkább nőni fog a szorongás.*" Amikor a gondolkozás eléri költői és metafizikai rangját, amikor már nem proletár gondolkozás, se polgári gondolkozás, hanem *heroikus és papi* gondolkozás, akkor a végtelenen keresztüli utazása során hasonlóvá válik az Egyhez. A hamis biztonság, melyet a polgári középszerűség politikai normaként állít fel, növeli a szorongást, amely annál gyötrőbbé válik, minél inkább mondják nekünk, hogy a metafizikai világ csak egy illúzió, és így semmi okunk nyugtalankodni. A modern szorongás szükségessé teszi a letargiához, a középszerűséghez, sőt azon élet hazug biztonságához való fordulást, amely mindazon követelmények és veszélyek alatt áll, amelyek az antik és a középkori emberből hősi Alakot csináltak. A modern írónak, ha el akarja kerülni a rosszallást és az elítélést, e század végén a középszerűség eltökélt védelmezőjévé kell válnia – ami ugyanakkor megfosztja a költő Alakjára jellemző nagyszerű bizonyosságtól, és a szorongásra és a szokatlanra, vagyis bátorság nélküli magányra ítéli, amely „kommunikációsnak" mondott társadalmaink tömeges individualizmusát jellemzi.

Ott, ahol a Szó elhalványul, a kommunikáció elterjed. Jünger zsenialitása volt, hogy már első könyveitől kezdve tisztában volt azzal, mi játszódik le az elkövetkező évtizedekben. A *Der Arbeiter* analízise ma is helytálló, habár csak azzal a feltétellel, hogy a munkás, ahogy Jünger alkalmazta, nem emelkedett a teremtő alak rangjára, következésképpen kevésbé szabadult meg a polgári haszonelvűségtől való függőségétől, miközben ez utóbbi annyira meg-

békél a technikával, hogy azt teszi tervező és uniformizáló akaratának privilegizált kifejezésmódjává. Ezek alapján Jünger első műveinek *támadása* példamutató marad a tekintetben, hogy egycsapásra maga mögött hagyja a szentimentális, pszichológiai vagy szociológiai aggodalmakat, ami olyan szabadságot ad a szerzőnek, hogy így közvetlenül a polgári problémáktól megszabadított gondolkozás és művészet *új nagyságrendű* eszméjét nyújtja.

Amit Jünger sztereoszkópikus látásnak hív, ami egyre jobban eltávolít minket a pszichológiáktól és a profán szociológiáktól, és mindjobban megismertet bennünket a mítoszokkal és az istenekkel, azt nem érhetjük el e szabadság, e nagyság tapasztalata nélkül. A sztereoszkópia, amelyet horizontálisnak vagy kétidejűnek mondhatnánk, egyszerre ragadja meg a parányi jelenséget és a hatalmas jelenséget, az egyén álmát és a kiterjedt történelmi helyzetet, melyben az egyén éppen fogva van. De el tudunk képzelni vertikális és összidejű sztereoszkópiát is, amely maga egyetlen észlelésben egyesítené az átmeneti elemet és az örök elemet, a múló létezések titokzatosságát és a lét dicsőséges örökkévalóságát. Az értelem ilyen kiterjedése nélkül nem lehetséges metafizika.

„Amikor a gondolkozás eléri költői és metafizikai rangját, amikor már nem proletár gondolkozás, se polgári gondolkozás, hanem heroikus és papi gondolkozás, akkor a végtelenen keresztüli utazása során hasonlóvá válik az Egyhez."

Amíg a kétidejű sztereoszkópia értésünkre adja azt, ami egyesíti egy sors beteljesítése során a körülményeket, melyek életre keltettek egy birodalmat és azokat, amelyek megszüntetik, addig az összidejű sztereoszkópia bepillantást enged számunkra abba, ami a pillanat végső csúcsa, ahol a tudatunk feltárul önmaga számára, egymaga felér minden birodalommal, hiszen az önmagában vett birodalom ősi pecsétje. A sztereoszkópikus látás arra tanít bennünket, hogy egyszerre legyünk az Alakban és az Alakfelettiben, a Típusban és a Típusfelettiben, a Névben és a Névfelettiben. *„Az út Istennel kezdődik és a Határtalanban végződik"*, írta Szuhravardí az Egyedüli igazolásáról szóló csodálatos értekezésében. Ernst Jünger az 1972-ben kiadott *Philemon und Baucis* című művében, amelynek alcíme „A halál a technikai világban és a mitikus világban", ezt írja: *„Mik is a hieroglifák? Erősebb jelek, mint a szöveg, amit képviselnek: azt metszik be mélyen, a felületen, a korokon és a körülményeken túl, azt írják az öltözék alatt, ami beléjük burkolózik és hieroglifákká változik. Ebben az értelemben az Argó hajó messzebb megy, mint Kolkhisz; az utazás magán az időn való átkelés, változó legénységgel; mindig arról a félelmetes vállalkozásról van szó, ami az összes jelenlévő kincsét alkotja, legalábbis ott, ahol a kaland nem ér véget, csupán az idővel."*

A sztereoszkópikus látás egyszerre ragadja meg ezeket, ám anélkül, hogy összekeverné eredetüket, a felszínt és a mélységet, a pillanatot valamint a korokon- és körülményekentúlit. Minden e névre méltó hermeneutika előfeltételezi az élet ama kiszélesítését, aminek a tudat terének kiszélesítése felel meg. A hermeneutika olvasási gyakorlat, amihez értelem kapcsolódik, melynek élő és kristályos természetét a sztereoszkópikus látás ébresztette fel, és ez a hermeneutika, mondja Jünger, *egy utazás*.

Minden hermeneuta argonauta. Az értelem az aranygyapjú. De, ha az Argó hajó messzebb is megy, mint Kolkhisz, valójában maga az idő a mitikus átkelés metaforája, nem pedig fordítva! Oly módon, hogy hermeneutikai kutatásunk során a Szuhravardí-féle Határtalan mindig előttünk áll, mint legfőbb jó, mint *„félelmetes vál-*

lalkozás”. A sztereoszkópikus látás megmutatja itt-létünket, *Dasein*ünket, a felszín világa és a mélység világa között, a felszín és a mélység ama veszélyes dialektikájában, amely minden hajóutat jellemez. A hajós hermeneuta, hiszen művészetének és életben maradásának saját princípiuma értelmezi azokat a jeleket, amelyeket a Nap és a tenger szállítanak neki. A hermeneuta hajós, mivel átkel az időn önnön jósága és szépsége felé, egy rimbaud-i formula szerint, egy mítosz metaforájaként. *Az istenek csak azoktól maradnak távol, akik nem hajóznak*. Az *Odüsszeia*, az argonauták, sőt mi is az istenek megismerésének nagy tündöklő hullámát szeljük, mert történeteink eredete a tengeri kaland. Ahol az ember veszedelmes kalandokba bocsátkozik a magaslatok és a mélységek között, ott az istenek megjelennek.

Az értelmezés művészete segíti az istenek és a velük kapcsolatos veszélyek eljövetelét, mint ahogy a magyarázat tudományai támogatják a modern polgárok számára oly kedves biztonság illúzióját, akik semmire nem vágynak annyira, mint hogy kiváltságaik biztosítva legyenek és jövőjük felől meg legyenek nyugtatva: innen a determinista tudomány és a haladó morál. Ernst Jünger költői gnózisának tétje túl tisztán illeszkedik egy heroikus realizmus vonalába, melyet semmiféle pesszimizmus nem bátortalanít el, ahhoz, hogy a legkisebb esélye is lenne annak, hogy a régi nagyságok megszentségtelenítésére vagy „demisztifikációjára” használják fel. Régi nagyságaival, tehát a mítoszokkal és az istenekkel, Jünger az eljövendő világot állítja párhuzamba, amelyről igazság szerint nem mondhatjuk azt, hogy eljön, mert már jelen van: *„Az Argó hajó utazása már a nagy kaland jeleit hordozza: a lendületet a határtalan messzeségek felé, a halál közelségét, a kitartó reményt, amelyeket soha, semmi nem teljesít be, éppúgy, mint a konkvisztádorok, a kozmikus kitérők esetében. A mindennemű tudásnál erősebb előrelátás a végső határig megy, és ott elrejtőzik. Alkalmazkodni kíván az ötlethez, a felfedezéshez, a feltáráshoz. A felderítetlennel való kapcsolat alapvetően vonzóbb, mint a nyereség. Úgyszólván rétegről-rétegre visz, a gyakran lerombolt és újjáépített városok szívéig, az átalakulások placentájáig.”*

„A modern szorongás szükségessé teszi a letargiához, a középszerűséghez, sőt azon élet hazug biztonságához való fordulást, amely mindazon követelmények és veszélyek alatt áll, melyek az antik és a középkori emberből heroikus Alakot csináltak. A modern írónak, ha el akarja kerülni a rosszallást és az elítélést, (…) a középszerűség eltökélt védelmezőjévé kell válnia – ami ugyanakkor megfosztja a költő Alakjára jellemző nagyszerű bizonyosságtól”.

A heroikus realizmust, ha hajlandók vagyunk sztereoszkópikus látásmóddal szemlélni, a kutatás céljának vagy hasznának nagyszerűsége jellemzi. Ernst Jünger olyan erkölcs alapvető tényeit beszéli el nekünk, ami, habár semmi köze a modern Nyugathoz, mélyreható eszközökkel rendelkezik. Talán közelebb a pillanat, mint gondolják, amikor ezen eszközökhöz és a transzmutáció alkímiai szelleméhez folyamodunk a hétköznapi élet legközvetlenebbül észlelhető helyzeteiben? Az előrelátás, melyet Jünger leír, aszerint, hogy stendhali vagy gobini terminológiát van-e kedvünk használni, ama *„ritka órák”* vagy *„királyfiak”* eseménye, amelyhez immár egyedül kívánunk fordulni.

A szavak előjelek, és amikor baráti rajokban segítségére sietnek gondolatainknak, tényleg azt kell hinni, hogy ünnepélyes találkozás van készülőben. A haszonelvű sötét morál, amely számára a cél szentesíti az eszközt, egy ideje lejárt, s azt gondolhatjuk róla, hogy túlságosan

is sokáig tartott; az idő visszatér az előrelátásból, mely magában az eszközben, a stílusban és a nüanszban találja meg a végső célok hieroglifáit. Feladtuk, hogy azt halljuk olykor: amit csinálunk, az semmire se jó. Ezentúl a szónak akkor lesz becsülete, ha nem lesz szolgai, és az embereknek, akik megkapják és átadják, akkor, ha urak lesznek szolgák nélkül; vagyis, jüngeri értelemben, Elméletnélküliek. Amíg az anarchista egy istenfélő, aki a világot egyoldalúan látja, az Elméletnélküli a világot egyszerre az autoritás és a lázadás nézőpontjából látja. Az anarchista a polgár elavult előfutára: a maga *„se Isten, se úr"* szlogenje kifejezi az összes kis alkalmazott alapvető gondolkozását, akik rettegnek, mindenek felett attól, hogy léteznek istenek vagy urak. Az anarchista készíti elő a középszerűség eljövetelét, az Elméletnélküli jelzi a végét, és úgy gyakorolja az emberekre és a történelemre vonatkozó tudományát, mint előrelátást az új uralomról.

Stefan George költészete némi képet nyújt a Szó e beavatási, tanítványtól tanítványnak történő átadásáról, olyan lovagias erkölcs birodalmában, ahol a mozdulat szépsége felülmúlja a következményeit, nem egy könnyen cáfolható esztétizmus alapján, hanem egy metafizikai látáshoz való hűség révén. Az Argó hajó, amit hajós-költők vezetnek, akiknek sztereoszkópikus látása egyszerre fogja át a tenger kitörő moraját és a mitikus fényt, olyan tudás kimeríthetetlen forrásáról tanúskodik, amely tartalékként lakozik a szívben, vagyis a hősi Alakra jellemző bátorságban. A világ szívében, a létről való fenséges előrelátás szívében található a múlt, a jelen és a jövő összes transzmutációjának filozófiai csírája. A polgári, túlzott kicsinyessége révén embertelen morál vége a gesztus saját szépségébe íródik, mely megszabadít minket a hasznos céltól. *Végpont*, mivel a költői gnózis számára minden az *újrakezdés*ben van. Minden tudás visszatérés: amit a világ belénk helyezett, visszatér hozzánk, isteni rangra emelkedik a látható és a láthatatlan összeütközése során önnön megindultsága által megvilágosodott tudat révén. A találkozás villanása felszínre hozza és megvilágítja *„a távoli Határtalant és a halál közelségét"*, a Nagykiterjedésű ama tájait, amelyeket a profán tekintetek elől a legkisebb dolgok rejtenek el. Ha a profán látás valóban egyoldalú látás, akkor gyanítjuk, hogy a sztereoszkópikus látás olyan szent látás kinyilvánítása, amely a maga görbe tükrén keresztül fogadja be az angyalokat és az isteneket, miközben valaminek *„még jönnie kell túlról"*. Az istenek kérdése *hölderlini perspektívát* nyit Ernst Jünger munkájában.

Ford. Horváth Endre

„Minden hermeneuta argonauta. (…)
A hermeneuta hajós, mivel átkel az időn
önnön jósága és szépsége felé".
